

Participation of Stakeholders in Risk Management and Economic Challenges of Iran

Abdullah Tawakli*

Abstract

Today, economic activities at the company, local and national level are facing challenges and uncertainties for many reasons. This problem can become a serious obstacle for the planning and management of this category of activities and cause major concerns, especially for the Iranian society, which, in addition to the usual challenges, is also under sanctions. Therefore, in these conditions, the management of existing uncertainties and risks becomes very important; Because with the correct use of risk management frameworks and models, we can hope to overcome these conditions to a large extent. This research aims to investigate how to use risk management and its patterns, especially with emphasis on the participation of different stakeholders such as shareholders, policy makers, managers, customers and other stakeholders. The findings of the research with the method of logical analysis show that the participation of different stakeholders and at the macro level the participation of people in the risk management process can facilitate the management of economic challenges, including achieving economic growth and overcoming high inflation rates.

Keywords: risk management, economic challenges, participation, stakeholders, stakeholder participation.

Classification JEL: G32, D81.

* Associate Professor, Management, Research Institute and University, Qom, Iran, atavakkoli@rihu.ac.ir

مشارکت ذی نفعان در مدیریت ریسک و چالش‌های اقتصادی ایران

عبداله توکلی*

چکیده

امروزه فعالیت‌های اقتصادی در سطح بنگاه، محلی و ملی به دلایل متعدد با چالش‌های و عدم اطمینان‌هایی مواجه است. این مشکل می‌تواند به مانعی جدی برای برنامه‌ریزی و مدیریت این دسته از فعالیت‌ها تبدیل شود و نگرانی‌های اساسی را به‌ویژه برای جامعه ایران دامن بزند که افزون‌بر چالش‌های مرسوم، تحت تحریم هم قرار دارد. از این‌رو، در این شرایط، مدیریت عدم قطعیت‌ها و ریسک‌های موجود اهمیت زیادی می‌یابد؛ زیرا با استفاده درست از چارچوب‌ها و مدل‌های مدیریت ریسک می‌توان تا حدود زیادی به عبور از این شرایط امیدوار بود. این پژوهش بر آن است تا چگونگی استفاده از مدیریت ریسک و الگوهای آن به‌ویژه با تأکید بر مشارکت ذی نفعان مختلف مانند سهامداران، سیاست‌گذاران، مدیران، مشتریان و دیگر ذی نفعان را بررسی کند. یافته‌های پژوهش با روش تحلیل منطقی نشان می‌دهد مشارکت ذی نفعان مختلف و در سطح کلان مشارکت مردم در فرایند مدیریت ریسک می‌تواند به مدیریت چالش‌های اقتصادی از جمله دستیابی به رشد اقتصادی و گذر از تورم‌های بالا را تسهیل نماید.

واژگان کلیدی: مدیریت ریسک، چالش‌های اقتصادی، مشارکت، ذی نفعان، مشارکت ذی نفعان.

طبقه‌بندی JEL: G32، D81.

مقدمه

از ابتدای حیات، انسان برای تأمین رفاه، نیک‌زیستن و سامان دادن به زندگی اجتماعی تلاش می‌کند و تمامی تصمیم‌ها و رفتارهای وی معطوف به تأمین این هدف است و در این مسیر همه ظرفیت‌های علمی و اخلاقی خود را به کار می‌گیرد؛ اما ناآگاهی و شناخت ناقص او از خود و محیط پیرامونش ازسویی، و پیامدهای تصمیم‌ها و رفتارهایش ازسوی دیگر، و در نهایت حوادث ناخواسته (طبیعی یا غیرطبیعی)، از جمله مهم‌ترین موانع برای تحقق این مهم به شمار می‌آید؛ زیرا زمانی که اطلاع کافی در اختیار تصمیم‌گیرنده نباشد، ممکن است اتخاذ هر تصمیم ازسوی وی سبب بروز خطر و آسیب برای فرد، گروه، سازمان و محیط شود؛ از این رو تصمیم‌گیری^۱ در این شرایط دشوار است. این دشواری توجه صاحب‌نظران علوم مختلف مرتبط با تصمیم‌گیری را به حق به بحث عدم اطمینان،^۲ خطر^۳ و ریسک^۴ جلب کرده و حتی موجب شده که این موضوع با رویکردهای^۵ متفاوت بحث و بررسی شود.

به‌طور معمول، اصطلاح «عدم اطمینان» در بیانیه‌های سیاستی سازمان، به‌ویژه در مورد مدیریت ریسک به کار می‌رود که عموماً از طریق مصاحبه با مدیران و از طریق شواهد در عملکردها و اظهارنظرهای مدیران تأیید می‌شود (ISO 31000, 2009). به همین دلیل، مدیریت ریسک در میان فرایندهای مدیریت سازمان به‌عنوان یک فرایند اصلی در نظر گرفته می‌شود؛ به‌گونه‌ای که ریسک‌ها به میزان تأثیری مورد توجه قرار می‌گیرند که بر عدم اطمینان از تحقق اهداف سازمان دارند. ساختار و فرایند حکمرانی نیز براساس چگونگی بنیان مدیریت ریسک سامان می‌یابد. به همین دلیل، مدیران، مدیریت ریسک اثربخش را برای رسیدن به اهداف در سطوح مختلف ضروری تلقی می‌کنند (همان).

بیان مسئله

امروزه فعالیت‌های اقتصادی در سطح بنگاه، محلی و ملی به دلایل متعدد با چالش‌های و عدم اطمینان‌هایی مواجه است. این مشکل می‌تواند به مانع جدی برای برنامه‌ریزی و مدیریت این دسته از فعالیت‌ها تبدیل شود و نگرانی‌های اساسی را به‌ویژه برای جامعه ایران دامن زند که

-
1. Decision making
 2. Uncertainty
 3. Hazard
 4. Risk
 5. Approach

افزون بر چالش‌های مرسوم تحت تحریم هم قرار دارد. از این‌رو، در این شرایط، مدیریت عدم قطعیت‌ها و ریسک‌های موجود اهمیت زیادی می‌یابد؛ زیرا با استفاده درست از چارچوب‌ها و مدل‌های مدیریت ریسک می‌توان تا حدود زیادی به عبور از این شرایط امیدوار بود. مدیریت ریسک فعالیتی آگاهانه و مستمر است که با در نظر گرفتن زمینه‌های خارجی و داخلی سازمان، از جمله عوامل انسانی و تعامل با ذی‌نفعان^۱ به سازمان‌ها در تعیین راهبرد، دستیابی به اهداف و تصمیم‌گیری آگاهانه کمک می‌کند (موحدنیا و توکلی، ۱۴۰۱، ص ۴۹). در این بین، مشارکت ذی‌نفعان (شخصی یا سازمانی) که می‌تواند بر یک تصمیم یا فعالیت تأثیر بگذارد یا تحت تأثیر آن قرار گیرد یا خود را تحت تأثیر قرار دهد) در مدیریت ریسک نقش بدون جایگزینی دارد. از این‌رو، سؤال اصلی پژوهش آن است که مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت ریسک چگونه می‌تواند بر فائق آمدن بر چالش‌های اقتصادی ایران کمک نماید؟

ادبیات نظری

تمام سازمان‌ها با عوامل تأثیرگذار خارجی و داخلی روبه‌رو هستند که می‌توانند نقش مثبت یا منفی در تحقق اهداف آنها ایفا کنند. شناخت کافی از عوامل خطر آفرین برای سازمان و چگونگی مواجهه با آنها، تصمیم‌گیری و چگونگی دستیابی به اهداف را تسهیل می‌نماید. این مهم از طریق مدیریت ریسک و اداره فعالیت سازمان‌ها با تکیه بر مفهوم رهبری در سطوح مختلف و بهبود سیستم‌های مدیریت نقش آفرین تحقق یافته و بدین وسیله در سازمان‌ها ایجاد ارزش نموده و از ارزش‌های به دست آمده محافظت می‌نماید.

مدیریت ریسک فعالیتی آگاهانه و مستمر است که با در نظر گرفتن زمینه‌های خارجی و داخلی سازمان، از جمله عوامل انسانی و تعامل با ذی‌نفعان به سازمان‌ها در تعیین راهبرد، دستیابی به اهداف و تصمیم‌گیری آگاهانه کمک می‌کند. این مهم می‌تواند توسط رهبری مدیریت عالی سازمان و ادغام مدیریت ریسک در مدیریت سازمان آغاز شود و با تأکید بر ماهیت تکراری بودن آن و استفاده از تجربیات، دانش و یافته‌های جدید ارتقا یابد (همان).

منظور از ذی‌نفع: شخص یا سازمانی است که می‌تواند بر یک تصمیم یا فعالیت تأثیر بگذارد یا تحت تأثیر آن قرار گیرد یا خود را تحت تأثیر قرار دهد. این مهم از طریق ارتباطات ریسک^۲ یعنی

1. Stakeholders or interested parties

2. Risk communication

همان تبادل و تسهیم اطلاعات در مورد ریسک بین تصمیم‌گیران و دیگر ذی‌نفعان اتفاق می‌افتد. در عین حال، مشارکت مناسب و بهنگام ذی‌نفعان سبب می‌شود به دانش، دیدگاه‌ها و تصورات آنها توجه شود و به بهبود شناخت و مدیریت ریسک آگاهانه بینجامد که از آن به شامل بودن / شمول^۱ در مدیریت ریسک یاد می‌شود.

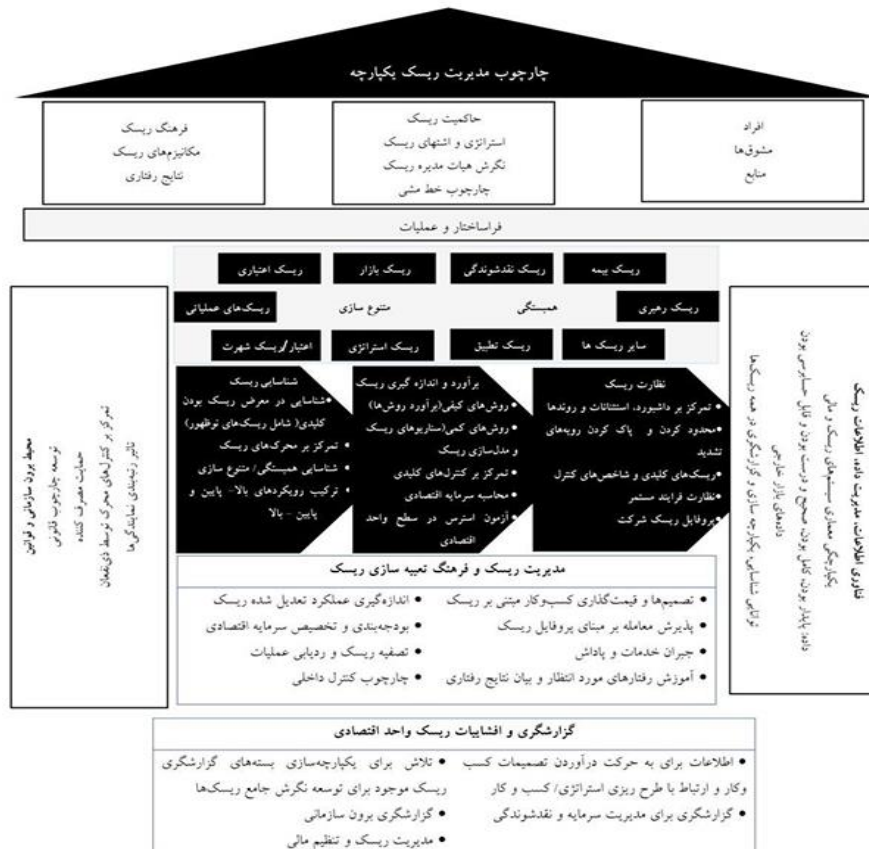
در صورت جلب مشارکت ذی‌نفعان بهترین اطلاعات موجود^۲ که همان ورودی‌های مدیریت ریسک براساس اطلاعات گذشته و حال و براساس انتظارات آینده است در تعاملی دوسویه به‌موقع و واضح در دسترس ذی‌نفعان و تصمیم‌گیران قرار می‌گیرد و بدین ترتیب، مدیریت ریسک به‌صراحت هرگونه محدودیت و عدم قطعیت مربوط به چنین اطلاعات و انتظاراتی را در نظر می‌گیرد (همان).

افزون‌براینکه چارچوب مدیریت ریسک تضمین می‌کند که اطلاعات کافی مرتبط با ریسک از مسیر فرایند مدیریت ریسک گزارش شده و به‌عنوان یکی از بنیان‌های تصمیم‌گیری و پاسخ‌گویی در تمام سطوح سازمانی مرتبط استفاده می‌شود. هدف از چارچوب مدیریت ریسک کمک به ادغام مدیریت ریسک در فعالیت‌ها و عملکردهای مهم سازمان است. در نهایت اثربخشی مدیریت ریسک به ادغام آن در حاکمیت سازمان، از جمله تصمیم‌گیری بستگی دارد. این امر مستلزم حمایت ذی‌نفعان، به‌ویژه مدیران ارشد است.

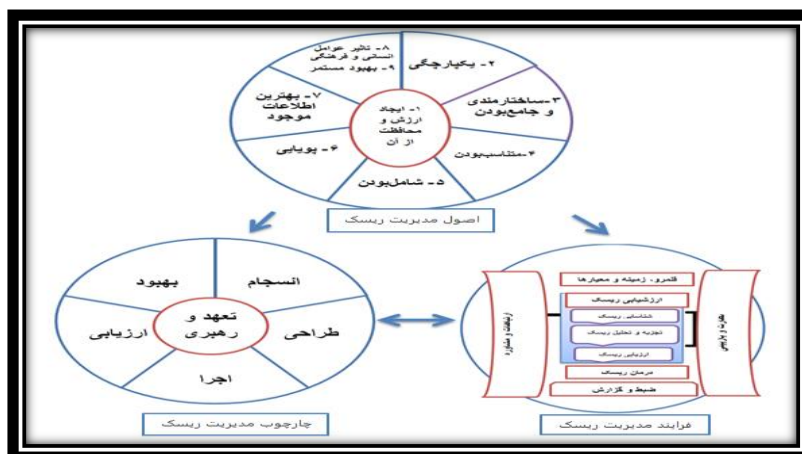
ریسک‌ها در گفتار و نوشتار مدیران در سازمان با استفاده از اصطلاح «عدم اطمینان» منعکس می‌شود و به‌طور معمول، در بیانیه‌های سیاستی سازمان، به‌ویژه در مورد مدیریت ریسک مشاهده می‌شود. عموماً این «عدم اطمینان» از طریق مصاحبه با مدیران و شواهد در عملکردها و اظهارنظرهای مدیران در این مورد تأیید می‌شود (ISO 31000, 2009). به‌همین دلیل، مدیریت ریسک در میان فرایندهای مدیریت سازمان به‌عنوان یک فرایند اصلی در نظر گرفته می‌شود؛ به‌گونه‌ای که ریسک‌ها به میزان تأثیری مورد توجه قرار می‌گیرند که بر عدم اطمینان از تحقق اهداف سازمان دارند. ساختار و فرایند حکمرانی نیز براساس چگونگی بنیان مدیریت ریسک سامان می‌یابد؛ به‌همین دلیل، مدیران، مدیریت ریسک اثربخش را برای رسیدن به اهداف سازمان ضروری تلقی می‌کنند (همان). از این رو، می‌توان گفت با رویکردی عام و بدون در نظر گرفتن زمینه یا صنعتی خاص مدیریت ریسک یکی از فعالیت‌های اصلی هر سازمان است و می‌تواند در کل دوره عمر سازمان‌ها و در سطوح متفاوت آنها مؤثر باشد (دادبه، ۱۳۹۸).

1. Inclusive

2. Best available information

مهم‌ترین سند علمی-اجرایی که به بحث مدیریت ریسک پرداخته، استاندارد ایزو ۳۱۰۰۰ است. این سند از سال ۲۰۰۹ تاکنون در کشورهای مختلف ویرایش‌های متعددی از جمله ویرایش برای کشور انگلیس داشته است. مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران نیز در سال ۱۳۸۹ ویرایش مخصوص به خود از این سند را برای مدیریت ریسک با عنوان استاندارد ملی شماره ۱۳۲۴۵ تنظیم و منتشر کرده است. این مؤسسه در سال ۱۳۹۳ نیز اقدام به نشر استاندارد مدیریت ریسک-راهنمایی برای اجرای استاندارد ملی ایران به شماره ۱۳۲۴۵ کرده است. در هر صورت، مواجهه با ریسک و مدیریت آن نیاز به داشتن برنامه و چارچوب است. این ضرورت به خوبی در سند ایزو ۳۱۰۰۰ (۲۰۱۸) در قالب زیر منعکس شده است.

شکل ۲: اصول، چارچوب و فرایند مدیریت ریسک (موحدنیا و توکلی، ۱۴۰۱، ص ۴۹)

پیشینه تحقیق

در مورد مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت ریسک و چالش‌های اقتصادی ایران به‌طور مستقیم پژوهشی یافت نشد؛ اما مطالعات نزدیک به این عنوان و مفهوم از این‌قرار است؛ شیخ‌زادگان خیابوی و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی شبکه ذینفعان پروژه‌های عمرانی به‌منظور سنجش قابلیت آنها در مدیریت ادعا با استفاده از آنالیز شبکه‌های اجتماعی» معتقدند که پیچیدگی موارد ادعا در پروژه‌های ساخت که معمولاً موجب بار مالی و تطویل در انجام کار می‌شود، به‌ویژه از نیمه‌های پروژه به بعد لازم است که همه ذی‌نفعان برای مدیریت ادعاهای احتمالی، براساس انتظار خویش و دیگران، رویکرد مشخص در پیش بگیرند. این پژوهش پس از شناسایی ادعاها و ریشه‌یابی مفاهیم آنها، به شناسایی و ارزیابی ذی‌نفعان پروژه به‌منظور قابلیت سنجش آنها در طرح ادعا با استفاده از تحلیل شبکه ارتباطی بین ذی‌نفعان در یک مطالعه موردی پرداخته است.

مصیبی و همکاران (۱۳۹۹) با مروری بر رابطه بین مدیریت ذی‌نفعان و مدیریت ریسک در پروژه‌های عمرانی معتقدند که طرح‌های عمرانی یکی از شاخص‌های توسعه اقتصادی هر کشوری به‌شمار می‌آید و برای توفیق در اجرای طرح‌های عمرانی به سازوکارها و عواملی از جمله شناسایی، ارزیابی و مدیریت ریسک‌های موجود نیاز است؛ اما از آنجایی که بیشتر پروژه‌های عمرانی با سیستم اجرای متعارف به پیمانکار واگذار می‌شود، تهیه اسناد این نوع قراردادهای شناسایی و تخصیص

ریسک‌های مرتبط با آنها نیازمند توجه است. مدیریت پروژه‌های عمرانی و مدیریت ذی‌نفعان آنها، یعنی شناخت دقیق گروه‌های تأثیرگذار یا تأثیرپذیر از یک پروژه و تجزیه و تحلیل میزان قدرت، نفوذ و تأثیراتی است که آنان بر پروژه دارند. دقت در این مهم، می‌تواند موجب اتخاذ سیاست‌های ارتباطی مؤثر و در نتیجه، کسب حمایت یا افزایش سطح مشارکت ذی‌نفعان در پروژه شود. این به معنای استفاده از یکی از عوامل کلیدی در موفقیت یک پروژه می‌باشد. افزون‌براینکه، اطلاع‌رسانی صحیح و به موقع به ذی‌نفعان موجب می‌شود که در زمان مواجهه با چالش، ذی‌نفعان تعهد بیشتری نسبت به فعالیت‌های پروژه نشان دهند و با اشتیاق بیشتری از پروژه حمایت کنند. روش تحقیق این پژوهش میدانی و از نوع پیمایشی بوده است.

خدمای پور و محرومی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «مدیریت ریسک سازمانی، عوامل تعیین‌کننده و ارزش اجرای آن» ادبیات مدیریت ریسک، عوامل تعیین‌کننده مدیریت ریسک و تأثیرگذاری اجرای آن را بررسی کرده‌اند. از نظر ایشان فرآیند ترکیب تمام فعالیت‌های مرتبط با مدیریت ریسک در سیستمی یکپارچه و در یک چارچوب کلی مدیریت ریسک سازمانی نامیده می‌شود. ایشان یادآوری می‌کنند یک چالش مهم در مطالعات مربوط به مدیریت ریسک سازمانی جمع‌آوری اطلاعات درباره وجود و اجرای مدیریت ریسک است. یافته‌ها نشان می‌دهد پیش‌بینی مدیر ارشد ریسک در مؤسسات نشان‌دهنده اجرای مدیریت ریسک سازمانی در آنهاست. افزون‌براینکه، اندازه و مالکیت نهادی شرکت‌ها رابطه مثبت و معناداری با اجرای مدیریت ریسک سازمانی دارد و اعمال مدیریت ریسک سازمانی تأثیر مثبتی بر ارزش سهامداران و عملکرد شرکت‌ها دارد.

هیبتی و احمدی (۱۳۹۲) در پژوهشی با «عنوان مدیریت ریسک در مشارکت‌های عمومی خصوصی پروژه‌های زیرساختی» معتقدند که دولت‌های مختلف به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه نوعی مشارکت در زمینه تأمین مالی، طراحی، ساخت، مالکیت و عملیات پروژه‌های زیرساختی را شکل داده‌اند؛ اما این مهم خود از چالش‌های اساسی فراروی ذی‌نفعان بخش‌های عمومی و خصوصی شده است. آشکار شدن مشارکت بخش‌های عمومی و خصوصی به‌عنوان راهکاری اساسی در باب توسعه زیرساخت‌های کشورهاست که بر استفاده از تخصص بخش خصوصی تکیه دارد. اندازه، پیچیدگی و ماهیت این نوع از پروژه‌ها، برخورداری از فنون مدیریت ریسک پروژه را مهم می‌نماید. نکته مهم در مدیریت ریسک این موارد آن است که افراد و یا گروه‌ها بر اساس توانایی تحمل ریسک در این امر مشارکت کنند. لازمه این مشارکت و تخصیص ریسک آن است که موجب ایجاد

انگیزه در طرفین در زمینه پذیرش مسئولیت و باعث افزایش حساس‌گری پروژه‌ها شود. اجرای پروژه‌های مشارکتی عمومی خصوصی در برخی از کشورها به گونه‌ای است که بخش خصوصی از تخصص خود استفاده نموده و بخش وسیع‌تری از کار را برعهده گرفته و میزان بالاتری از مسئولیت به آنها واگذار می‌شود. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد کنسرسیوم‌های مشارکت عمومی خصوصی چگونه بسیاری از عوامل ریسکی را مدیریت می‌کنند.

سرآبادانی (۱۳۹۳) معتقد است: تأثیر و حضور ریسک در تمام فعالیت‌های اقتصادی (سرمایه‌گذاری و تجاری) موجب شده است که به‌عنوان عاملی مهم در اقتصاد مطرح شود. هدف اصل در بررسی نظریه ریسک در اقتصاد اسلامی عبارت است از: پذیرش یا عدم‌پذیرش ریسک، چگونگی کاربرد آن در فقه اسلامی و اقتصاد اسلامی (بانکداری اسلامی، بازارهای مالی، بیمه، تجارت، سرمایه‌گذاری، تولید و توزیع درآمد) است. نتایج تحقیق وی پذیرش ریسک همراه با ارائه کار یا سرمایه یا هر دو و عدم‌پذیرش ریسک‌های جدای از کار و سرمایه در نظریه اقتصاد اسلامی است. در عین حال، ریسک مقبول معیار سلامت شرعی معاملات و فعالیت‌های اقتصادی است. با نظر داشت این معیار ریسک موضوع قرارداد بیمه، ابزارهای پوشش ریسک (معروف به ابزارهای مشتقه) و معاملات مرتبط، عملیات بانکی در بانکداری اسلامی تجربه‌شده در برخی کشورهای اسلامی قابل‌پذیرش نیست.

آزاد و رجب‌زاده (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «مدیریت ریسک در دیدگاه اسلام؛ ضرورت‌ها و کاربردها» می‌نویسند: تصمیم‌گیری مدیران اغلب در شرایط ریسک انجام می‌شود. با توجه به اهمیت اثربخشی تصمیم‌گیری‌ها، تعیین سطح ریسک و مدیریت آن برای فرد تصمیم‌گیرنده مهم و ضروری است. از طرف دیگر، همسویی ریسک و بازده اهمیت بررسی مدیریت را دوچندان می‌کند؛ زیرا خلق ارزش به‌عنوان هدف اصلی مدیریت مستقیماً تحت تأثیر سطح ریسکی است که مدیر می‌پذیرد. بی‌توجهی به این مقوله می‌تواند به جابه‌جایی ثروت بین گروه‌های مختلف ذی‌نفعان منجر شود. در این پژوهش، چارچوب‌های واکنش به ریسک از منظر اسلام و فقه ارائه می‌شود. نتایج پژوهش نشان می‌دهد پویایی فقه شیعه موجب می‌شود برخی از ابزارها مانند اوراق اختیار معامله، قراردادهای آتی، قرارداد تاخت به روش مهندسی مجدد و منطبق‌سازی با موازین شرعی، در بازار سرمایه و بورس کالا قابل‌عرضه شوند.

جمع‌بندی ادبیات نظری و پیشینه تحقیق

پژوهشی یافت نشد که مستقیماً به مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت ریسک و چالش‌های اقتصادی ایران بپردازد؛ اما مطالعه شیخ‌زادگان خیابوی و همکاران (۱۴۰۲) نشان می‌دهد که مشارکت همه ذی‌نفعان به‌ویژه از نیمه‌های پروژه به بعد برای مدیریت ادعاهای احتمالی لازم است. مصیبی و همکاران (۱۳۹۹) مشارکت ذی‌نفعان را موجب اتخاذ سیاست‌های ارتباطی مؤثر و در نتیجه، کسب حمایت یا افزایش سطح مشارکت و تعهد بیشتر ایشان نسبت به فعالیت‌ها می‌دانند. خدای‌پور و محرومی (۱۳۹۴) معتقدند جمع‌آوری اطلاعات درباره وجود و اجرای مدیریت ریسک مهم است و اندازه و مالکیت نهادی شرکت‌ها رابطه مثبت و معناداری با اجرای مدیریت ریسک سازمانی دارد و اعمال مدیریت ریسک سازمانی تأثیر مثبتی بر ارزش سهامداران و عملکرد شرکت‌ها دارد. از نظر هیبتی و احمدی (۱۳۹۲) نکته مهم در مدیریت ریسک آن است که افراد یا گروه‌ها براساس توانایی تحمل ریسک در این امر مشارکت کنند. لازمه این مشارکت و تخصیص ریسک آن است که موجب ایجاد انگیزه در طرفین در زمینه پذیرش مسئولیت شود و افزایش حساسگری در پروژه‌ها را به وجود آورد.

آزاد و رجب‌زاده (۱۳۹۸) ضمن تأکید بر اهمیت مدیریت ریسک به‌ویژه به دلیل همسویی ریسک و بازده معتقدند: پویایی فقه شیعه موجب می‌شود برخی از ابزارها مانند اوراق اختیار معامله، قراردادهای آتی، قرارداد تاخت به روش مهندسی مجدد و منطبق‌سازی با موازین شرعی، در بازار سرمایه و بورس کالا قابل عرضه شوند. به اعتقاد سرآبادانی (۱۳۹۳) پذیرش ریسک همراه با ارائه کار یا سرمایه یا هر دو آنها در نظریه اقتصاد اسلامی مقبول است؛ اما ریسک‌های جدای از کار و سرمایه (ریسک محض) مانند ریسک موجود در قمار، غرر و امثال آنها پذیرفتنی نیست.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، هیچ‌یک از پژوهش‌های یادشده به‌طور مستقیم مسئله مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت ریسک و چالش‌های اقتصادی ایران را مطالعه نکرده‌اند و مهم‌تر اینکه هیچ‌یک چارچوبی برای پژوهش در مورد این مسئله هم ارائه نمی‌کنند. در عین حال، می‌توان با نظر داشت ادبیات نظری تحقیق به‌ویژه اصول، چارچوب و فرایند مدیریت ریسک (موحدنیا و توکلی، ۱۴۰۱، ۴۹) و مدیریت ریسک یکپارچه (دادبه، ۱۳۹۸) مساعدت‌های نظری خوبی دریافت نمود و پژوهش را تا حدود زیادی بر این مبنا ادامه داد.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر مبتنی بر فلسفه پژوهشی تفسیری ارائه شده است. روش تحقیق مورد استفاده کتابخانه‌ای و کیفی بوده و روش جمع‌آوری داده‌ها تحلیل اسناد و مدارک می‌باشد و در نهایت، برای تحلیل اطلاعات از روش تحلیل منطقی استفاده شده است. در روش تحلیل منطقی به وسیله فراگردهای استنتاج و استنباط منطقی، به تحلیل روابط بین حدود و تعاریف، گزاره‌ها و احکام پرداخته و اصول زیربنایی و قضایای مبتنی بر آن استخراج و نظام منطقی نهایی براساس این طراحی می‌شود (بد، ۱۳۸۸). هنگام ارزیابی و بررسی یک نظام منطقی یا دستگاه نظری، باید گزاره‌های منطقی، اصطلاحات و مفاهیم استفاده‌شده در هر یک از آنها تحلیل و بررسی شود (پورعزت، ۱۴۰۰). این روش با مقیدکردن تحلیلگر به تعریف دقیق اصطلاحات و ساختن گزاره‌های مبنایی از مجادله‌های سفسطه و ایدئولوژیک کاسته و رویکردی علمی و کمال‌جویانه را معرفی می‌کند که به آن زیربنای منطقی هر مکتب نظری از حیث اعتبار و قوام محک می‌خورد (پورعزت و همکاران، ۱۳۸۶).

برخی از پژوهشگران اعتقاد دارند که روایی و پایایی واژه‌ها مخصوص پارادایم کمی بوده و در پژوهش کیفی کاربرد ندارند (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۴). لینکلن و گوبا^۱ چهار معیار جایگزین برای ارزیابی نتایج به دست آمده در پژوهش‌های کیفی ارائه کرده‌اند که عبارت‌اند از: باورپذیری، انتقال‌پذیری، وابستگی و اعتمادپذیری (ژانگ و ویلدموث^۲، ۲۰۰۹). همچنین، یکی از روش‌های دیگر، ممیزی پژوهش در حین کار است. ممیزی پژوهش عبارت است از فرایند بازبینی، تأیید، حصول اطمینان و دستیابی به یقین. یک پژوهش کیفی خوب بین طرح پژوهش و اجرای آن، حرکت رفت و برگشتی دارد (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۲۲۲).

تعامل و رفت و برگشتی بین داده‌ها و تحلیل‌ها بنیان دستیابی به روایی و پایایی این دسته از پژوهش‌هاست و بدین ترتیب، در فرایند پژوهش ایده‌هایی از درون داده‌ها آشکار می‌شود و داده‌های جدید دوباره مورد تأیید قرار می‌گیرد (همان، ص ۲۲۵). در پژوهش حاضر با بررسی مستمر داده‌ها و سندیت آنها در هر مرحله بازبینی انجام شده است؛ از این رو در هر مرحله از پژوهش ضمن بررسی سندیت و اعتبار اسناد، دقت و درستی تعاریف، عبارات و مفاهیم بررسی و سعی شده است از منابع مختلف در حوزه‌ها و زمان‌های گوناگون کمک گرفته شود. این مسیر ضمن تأیید دقت داده‌های قبلی، با شناسایی کامل تر قلمرو موضوع، مسیر دستیابی به ایده‌های جدیدتر و پاسخگویی به سؤال پژوهش را فراهم آورده که به انسجام روش‌شناسی نیز کمک می‌نماید.

1. Lincoln and Guba

2. Zhang and Wildemuth

یافته‌های پژوهش

با بررسی منابع پیشین به‌ویژه سند ایزو ۳۱۰۰۰ (۲۰۱۸) مشخص می‌شود مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت و مواجهه با ریسک نیازمند اتخاذ تدابیری است که در چارچوب مدیریت ریسک (شامل اصول، چارچوب و فرایند) جانمایی می‌شود. مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت ریسک به فائق آمدن بر عدم اطمینان‌ها در تصمیم‌گیری منجر شده و موجب توانمندی در مدیریت چالش‌های اقتصادی می‌شود و دستیابی به رشد اقتصادی و گذر از تورم‌های با نرخ بالا را تسهیل می‌نماید. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد مشارکت ذی‌نفعان در قالبی یکپارچه و در سه سطح اصول، چارچوب و فرایند مدیریت ریسک توانمندی‌های ذیل را ایجاد می‌کند:

۱. اصول مدیریت ریسک

مدیریت ریسک از طریق اصول زیر در راستای ایجاد و حفاظت از ارزش، عملکرد را بهبود داده، نوآوری را تشویق کرده و از دستیابی به اهداف پشتیبانی می‌کند. منظور از اصول در اینجا مواردی است که معیارهای کلیدی موفقیت را دربردارد. موارد درج‌شده در شکل زیر، پایه و اساس مدیریت ریسک است که باید در هنگام ایجاد چارچوب و فرایندهای مدیریت ریسک سازمان به آنها توجه شود. این اصول به سازمان امکان می‌دهد که پیامدهای عدم قطعیت بر اهداف خود را مدیریت کند.

شکل ۳: اصول مدیریت ریسک

مشارکت ذی‌نفعان در سه مورد از اصول مدیریت ریسک جایگاهی ویژه دارد که عبارت‌اند از:

۱- ۱. ایجاد ارزش و محافظت از آن: ^۱ مدیریت ریسک ارزش‌هایی مانند سلامت و ایمنی، امنیت، انطباق قانونی و نظارتی و پذیرش عمومی را ایجاد و از آنها محافظت می‌کند. این ارزش‌ها از طریق مشارکت ذی‌نفعان شناسایی و با گفتگو همگانی شده و در تمامی فرایندهای اداری و سازمانی رعایت می‌شوند. اطمینان از توجه به هر سه جزء بیان شده و کیفیت آنها از طریق مشارکت ذی‌نفعان تضمین می‌شود.

۲- ۱. شامل بودن: ^۲ مشارکت مناسب و بهنگام ذی‌نفعان سبب می‌شود به دانش، دیدگاه‌ها و تصورات آنها توجه شود. این مهم به بهبود شناخت و مدیریت ریسک آگاهانه می‌انجامد.

۳- ۱. بهترین اطلاعات موجود: ^۳ ورودی‌های مدیریت ریسک براساس اطلاعات گذشته و حال و براساس انتظارات آینده است. مدیریت ریسک به‌صراحت هرگونه محدودیت و عدم قطعیت مربوط به چنین اطلاعات و انتظاراتی را در نظر می‌گیرد. اطلاعات باید به‌موقع، واضح و در دسترس ذی‌نفعان مربوط باشد.

۲. چارچوب مدیریت ریسک

موفقیت مدیریت ریسک به اثربخشی چارچوب مدیریت آن بستگی دارد؛ زیرا با داشتن چارچوب، اساس مدیریت ریسک مستحکم شده و عملیاتی کردن آن در تمام سطوح سازمان و نیز در زمینه‌های خاص هماهنگ می‌شود. افزون‌براینکه چارچوب مدیریت ریسک تضمین می‌کند که اطلاعات کافی مرتبط با ریسک از مسیر فرایند مدیریت ریسک گزارش شده و به‌عنوان یکی از بنیان‌های تصمیم‌گیری و پاسخ‌گویی در تمام سطوح سازمانی مرتبط استفاده شود. هدف از چارچوب مدیریت ریسک کمک به ادغام مدیریت ریسک در فعالیت‌ها و عملکردهای مهم سازمان است. در نهایت اثربخشی مدیریت ریسک به ادغام آن در حاکمیت سازمان، از جمله تصمیم‌گیری بستگی دارد. این امر مستلزم حمایت ذی‌نفعان، به‌ویژه مدیران ارشد است.

بدیهی است اجزای چارچوب و نحوه تعامل آنها با یکدیگر باید متناسب با نیازهای سازمان باشد. سازمان باید شیوه‌ها و فرایندهای موجود مدیریت ریسک خود را به‌گونه‌ای ارزیابی کند که هرگونه

1. Creates and protects value

2. Inclusive

3. Best available information

شکاف و اختلال را شناخته و در قالب این چارچوب آنها را برطرف کند. چارچوب مدیریت دربرگیرنده یکپارچه‌سازی، طراحی، اجرا، ارزیابی و بهبود مدیریت ریسک در کل سازمان است. شکل ۴ اجزای یک چارچوب را نشان می‌دهد.

شکل ۴: اجزای چارچوب مدیریت ریسک

توجه به مشارکت ذی‌نفعان در اجزای چارچوب مدیریت ریسک در موارد زیر مهم می‌نماید:

۱-۲. **تعهد و رهبری:** مشخص کردن نوع و میزان ریسکی که احتمالاً باید در تدوین معیارهای ریسک مورد توجه باشد و اطمینان یافتن از اینکه اطلاعات لازم در مورد ارزش مدیریت و جلب حمایت آنها به سازمان و ذی‌نفعان آن اطلاع‌رسانی می‌شود.

۲-۲. **طراحی:** در طراحی چارچوب مدیریت باید درک سازمان و زمینه آن، بیان تعهد مدیریت ریسک، تعیین نقش‌های سازمانی، اختیارات، مسئولیت‌ها و پاسخگویی‌ها، تخصیص منابع، برقراری ارتباط و مشورت با ذی‌نفعان، اجرا، ارزیابی و در نهایت بهبود چارچوب در نظر گرفته شود.

۱-۲-۲. درک سازمان و زمینه آن^۲

- روابط با ذی‌نفعان خارجی، و توجه به ادراکات، ارزش‌ها، نیازها و انتظارات آنها؛
- ارتباط با ذی‌نفعان داخلی و در نظر گرفتن ادراکات و ارزش‌های مورد نظر آنها؛

1. Design

2. Understanding the organization and its context

۲-۲-۲. بیان تعهد مدیریت ریسک^۱

سرانجام باید تعهدات مدیریت ریسک در داخل سازمان و به ذی‌نفعان به‌طور مناسبی ابلاغ شود.

۲-۲-۳. برقراری ارتباط و مشورت^۲

ارتباطات و مشاوره با ذی‌نفعان خارجی و داخلی سازمان باید در تمام مراحل فرایند مدیریت ریسک انجام شود؛ از این‌رو برنامه‌های ارتباطی و مشاوره‌ای باید در مراحل اولیه مدیریت ریسک تدوین شود. این برنامه‌ها باید به موضوعات مربوط به خود ریسک، علل آن، پیامدهای آن (در صورت وجود اطلاعات در مورد آنها) و اقدامات انجام‌شده برای مواجهه و درمان آن پردازند. ارتباطات/تبادل اطلاعات و مشاوره خارجی و داخلی مؤثر باید انجام گیرد تا اطمینان حاصل شود افرادی که در اجرای فرایند مدیریت ریسک مسئولیت دارند و همچنین، ذی‌نفعان براساس تصمیم‌گیری و دلایل نیاز به اقدامات خاص را درک می‌کنند.

برای مثال، رویکرد تیم مشاوره‌ای سازمان ممکن است این باشد که بستر مناسب ایجاد شود و از اینکه منافع ذی‌نفعان درک شده و موردتوجه قرار گیرد، اطمینان حاصل کند. افزون‌براینکه باید ریسک به‌خوبی شناسایی شده و زمینه‌های مختلف تخصصی برای ارزشیابی ریسک گردآوری شده و هنگام تعریف معیارها و ارزشیابی ریسک، دیدگاه‌های مختلف به‌طور مناسب در نظر گرفته شوند.

درعین‌حال، تأیید و پشتیبانی مطمئن برای یک برنامه مواجهه و درمان ریسک مهیا شود و در جریان فرایند مدیریت ریسک از وجود مدیریت تغییر مناسب اطمینان یافته و طرح مناسب ارتباطات و مشاوره خارجی و داخلی برای مدیریت ریسک توسعه یابد. برقراری ارتباط و مشاوره با ذی‌نفعان از اهمیت برخوردار است؛ زیرا آنها براساس برداشت خود از ریسک قضاوت می‌کنند. این برداشت‌ها به‌دلیل تفاوت در ارزش‌ها، نیازها، مفروضات، فهم و درک ذی‌نفعان می‌تواند متفاوت باشد. از آنجاکه دیدگاه‌های آنها می‌تواند تأثیر بسزایی در تصمیم‌های اتخاذشده داشته باشد، باید برداشت‌های ذی‌نفعان شناسایی، ثبت و در فرایند تصمیم‌گیری لحاظ شود.

به‌دیگرسخن، سازمان باید به‌منظور حمایت از چارچوب مدیریت ریسک و تسهیل کاربرد مؤثر آن، رویکردی برای ارتباط و مشورت ایجاد کند. در اینجا ارتباط شامل به اشتراک‌گذاری اطلاعات با مخاطبان موردنظر است. همچنین، منظور از مشورت، مشارکت دادن شرکت‌کنندگان با هدف استفاده از آرای آنها در ارائه بازخورد و کمک‌گرفتن و شکل‌دادن به تصمیم‌ها یا دیگر

1. Articulating risk management commitment

2. Establishing communication and consultation

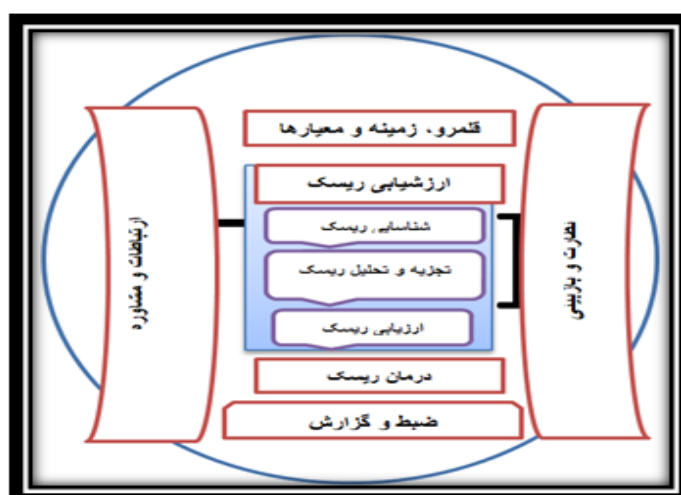
فعالیت‌هاست. روش‌ها و محتواهای ارتباطی و مشورتی باید انتظارات ذی‌نفعان را منعکس کند. ارتباطات و مشاوره باید مبادلات مطمئن، مرتبط، دقیق و قابل‌درک اطلاعات را با در نظر گرفتن جنبه‌های محرمانه و صداقت شخصی تسهیل کند. برقراری ارتباط و مشورت باید به موقع انجام شود تا اطمینان حاصل شود که اطلاعات لازم جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل و به اشتراک گذاشته شده و سازوکار ارائه بازخورد فعال است و پیشرفت‌هایی هم صورت می‌پذیرد.

۲-۳. اجرا

آگاهی و مشارکت ذی‌نفعان لازمه اجرای موفق چارچوب است. این امر به سازمان امکان می‌دهد که عدم قطعیت در تصمیم‌گیری را برطرف کند و درعین حال، اطمینان حاصل کند که در صورت بروز هرگونه عدم قطعیت جدید می‌توان آن را مورد توجه قرار داد.

۳. فرایند مدیریت ریسک

فرایند مدیریت ریسک شامل به‌کارگیری روش‌مند خط‌مشی‌ها، رویه‌ها و شیوه‌ها برای فعالیت‌های ارتباطی و مشاوره‌ای، پایش محیطی، ارزیابی، درمان، نظارت، بازبینی، ثبت و گزارش ریسک است. این فرایند در شکل ۵ نشان داده شده است.

شکل ۵: فرایند مدیریت ریسک

توجه به مشارکت ذی‌نفعان در اجزای فرایند مدیریت ریسک در موارد زیر مهم می‌نماید:

۳-۱. ارتباط و مشورت

ارتباطات به‌دنبال ارتقای آگاهی و درک ذی‌نفعان از ریسک است؛ درحالی‌که مشورت شامل دریافت بازخورد و اطلاعات برای حمایت ایشان از تصمیم‌گیری است. هماهنگی نزدیک بین این دو باید با در نظر گرفتن محرمانه‌بودن و یکپارچگی اطلاعات و همچنین، حقوق خصوصی افراد، تبادل اطلاعات واقعی، به‌موقع، مربوط، دقیق و قابل فهم را تسهیل کند. ارتباط و مشورت با ذی‌نفعان خارجی و داخلی مناسب باید در تمام مراحل فرایند مدیریت ریسک انجام شود.

۳-۲. تعریف قلمرو و زمینه خارجی و داخلی

زمینه خارجی و داخلی محیطی است که در آن سازمان به‌دنبال تعریف و دستیابی به اهداف خود است. زمینه فرایند مدیریت ریسک باید درک از محیط بیرونی و داخلی‌ای که سازمان در آن فعالیت می‌کند، به دست داده و بازتاب موارد خاص باشد. فضای خارجی محیط بیرونی سازمان است که سازمان در آن در پی دستیابی به اهداف خود است. درک فضای خارجی به‌منظور اطمینان از در نظر گرفتن اهداف و دغدغه‌های ذی‌نفعان خارجی هنگام تهیه معیارهای ریسک مهم تلقی می‌شود. فضای خارجی سازمان براساس گستره کل سازمان و درعین حال، با توجه به جزئیات خاصی از الزام‌های قانونی و نظارتی، ادراک ذی‌نفعان و دیگر جنبه‌های ریسک موردنظر درک می‌شود که در حوزه مدیریت ریسک رخ می‌دهد. فضای خارجی سازمان شامل محیط اجتماعی و فرهنگی، سیاسی، حقوقی، نظارتی، مالی، فناوری، اقتصادی، طبیعی و رقابتی، اعم از بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای یا محلی است و محرک‌ها و روندهای کلیدی تأثیرگذار بر اهداف سازمان را نشان می‌دهد و درنهایت، باید با ادراک و ارزش ذی‌نفعان خارجی مرتبط باشد.

تعریف معیارهای ریسک: سازمان باید معیارهایی را تعیین کند که برای ارزشیابی ریسک اهمیت دارد. این معیارها باید ارزش‌ها، اهداف و منابع سازمان را منعکس کنند. برخی از معیارها می‌تواند توسط الزام‌های قانونی و نظارتی و دیگر الزام‌های سازمانی تحمیل یا از آنها ناشی شوند. معیارهای ریسک باید با سیاست و خط‌مشی‌ها و بیانیه‌های سازمان درباره مدیریت ریسک سازمان مطابقت داشته باشد و با در نظر گرفتن تعهدات سازمان و نظرات ذی‌نفعان در ابتدای هر فرایند، مدیریت ریسک تعریف و پیوسته بازبینی شوند. به‌دیگر سخن، باید معلوم شود نظرات ذی‌نفعان چگونه مشخص می‌شود.

۳-۳. ارزشیابی ریسک^۱

منظور از ارزشیابی ریسک فرایند کلی شناسایی، تجزیه و تحلیل و ارزیابی ریسک^۲ می‌باشد. ارزشیابی ریسک باید به صورت روشمند، تکراری و مشارکتی انجام شود و از دانش و دیدگاه ذی‌نفعان و بهترین اطلاعات موجود استفاده کند و در صورت لزوم با اجرای تحقیقات بیشتر تکمیل شود.

۴. درمان ریسک

۴-۱. انتخاب گزینه‌های درمان ریسک

توجه درمان ریسک گسترده‌تر از ملاحظات صرف اقتصادی است و باید تمام تعهدات سازمان، تعهدات داوطلبانه و دیدگاه‌های ذی‌نفعان را در نظر بگیرد. انتخاب گزینه‌های درمان خطر باید مطابق با اهداف سازمان، معیارهای ارزشیابی ریسک و منابع موجود باشد. هنگام انتخاب گزینه‌های درمان ریسک، سازمان باید ارزش‌ها، ادراکات و مشارکت احتمالی ذی‌نفعان و مناسب‌ترین راه‌ها برای برقراری ارتباط و مشورت با آنها را در نظر بگیرد. اگرچه برخی از روش‌های درمان ریسک به اندازه دیگر روش‌ها مؤثرند، ولی ممکن است این روش‌ها برای برخی از ذی‌نفعان پذیرفتنی‌تر از دیگر روش‌ها باشد. تصمیم‌گیرندگان و دیگر ذی‌نفعان باید از ماهیت و میزان خطر باقی‌مانده پس از درمان ریسک آگاه باشند. ریسک باقی‌مانده باید مستند شود و تحت نظارت، بررسی و در صورت لزوم درمان بیشتر قرار گیرد.

۴-۲. آماده‌سازی و اجرایی کردن برنامه‌های درمان ریسک

هدف از برنامه‌های درمان ریسک آن است که نحوه استفاده از گزینه‌های درمانی انتخاب‌شده را مشخص کند؛ به طوری که ترتیب‌های آن برای افراد درگیر درک شود و پیشرفت آن در برابر برنامه تدوین‌شده قابل نظارت باشد. برنامه‌های درمانی باید با مشورت با ذی‌نفعان مرتبط در برنامه‌ها و فرایندهای مدیریت سازمان ادغام شوند.

1. Risk assessment
2. Risk evaluation

۵. ضبط و گزارش

فرایند مدیریت ریسک و نتایج آن باید مستندسازی و از طریق سازوکارهای مناسب گزارش شود. هدف از ضبط و گزارش موارد متعددی از جمله کمک به تعامل با ذی‌نفعان، و افراد دارای مسئولیت و پاسخ‌گویی در مورد فعالیت‌های مدیریت ریسک است.

نتیجه‌گیری

پژوهش با این هدف به انجام رسید که مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت ریسک چگونه می‌تواند به فائق آمدن بر چالش‌های اقتصادی ایران کمک نماید؟ با استفاده از روش تحلیل منطقی در تجزیه و تحلیل داده‌هایی که با روش کتابخانه از منابع معتبر گردآوری شده بود، مشخص شد که ابتدا باید موارد زیر در نظر داشت:

- مدیریت ریسک فعالیتی آگاهانه و مستمر است که با در نظر گرفتن زمینه خارجی و داخلی سازمان، از جمله عوامل انسانی و تعامل با ذی‌نفعان به سازمان‌ها در تعیین راهبرد، دستیابی به اهداف و تصمیم‌گیری آگاهانه کمک می‌کند؛

- منظور از ذی‌نفع: شخص یا سازمانی است که می‌تواند بر یک تصمیم یا فعالیت تأثیر بگذارد یا تحت تأثیر آن قرار گیرد یا خود را تحت تأثیر قرار دهد؛

- ریسک‌ها در گفتار و نوشتار مدیران و صاحب‌نظران با استفاده از اصطلاح «عدم اطمینان» منعکس می‌شود؛

- مدیریت ریسک در میان فرایندهای مدیریت سازمان به‌عنوان یک فرایند اصلی در نظر گرفته می‌شود و ساختار و فرایند حکمرانی نیز براساس چگونگی بنیان مدیریت ریسک سامان می‌یابد؛ به همین دلیل مدیران، مدیریت ریسک اثربخش را برای رسیدن به اهداف سازمان ضروری تلقی می‌کنند؛

- در این بین، مدل مدیریت ریسک یکپارچه (دادبه، ۱۳۹۸) و مدل سند ایزو ۳۱۰۰۰ (۲۰۱۸) با عنوان اصول، چارچوب و فرایند مدیریت ریسک برای مدیریت اثربخش ریسک مهم می‌نماید و در هر مدل بر نقش مشارکت ذی‌نفعان بر در مدیریت ریسک و در نتیجه فائق آمدن بر مشکلات و چالش‌های اقتصادی تأکید شده است؛

- بررسی پیشینه تحقیق نشان می‌دهد بین مدیریت اثربخش ریسک و به‌ویژه با مشارکت ذی‌نفعان ارتباط وجود دارد و این مشارکت باعث تعهد ذی‌نفعان به تلاش برای مدیریت اثربخش ریسک و در نتیجه بازده بالای پروژه‌ها و فعالیت‌های اقتصادی می‌شود.

آنگاه با توجه به موارد پیش‌گفته می‌توان ترسیم کرد که چگونه یافته‌های تحقیق به فائق آمدن بر مشکلات اقتصادی از جمله مشکلات اقتصادی ایران با استفاده از مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت ریسک مساعدت می‌کند:

* یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مشارکت ذی‌نفعان در قالبی یکپارچه و در سه سطح اصول، چارچوب و فرایند مدیریت ریسک می‌تواند به رفع تنگناهای اقتصادی و توانمندی برای فائق آمدن بر چالش‌های این حوزه کمک نماید؛

* در سطح اصول مدیریت ریسک مشارکت ذی‌نفعان می‌تواند با الف) ایجاد ارزش و محافظت از آن؛ ب) مشارکت مناسب و بهنگام ذی‌نفعان و ج) کسب بهترین اطلاعات موجود از طریق ذی‌نفعان به مدیریت ریسک مساعدت نماید؛

* در سطح چارچوب، اساس مدیریت ریسک مشارکت ذی‌نفعان است و این مهم می‌تواند با الف) اطلاع‌رسانی در مورد ارزش مدیریت ریسک به سازمان و ذی‌نفعان آن و جلب تعهد آنها به همراهی؛ ب) توجه به برقراری ارتباط و مشورت با ذی‌نفعان در طراحی چارچوب مدیریت ریسک، در نظر گرفتن روابط، ادراکات، ارزش‌ها، نیازها و انتظارات ذی‌نفعان خارجی و داخلی، ابلاغ مناسب تعهدات مدیریت ریسک به ذی‌نفعان و در نهایت ارتباطات و مشاوره با ذی‌نفعان خارجی و داخلی سازمان در تمام مراحل فرایند مدیریت ریسک عملیاتی شود و در نهایت ج) توجه داشت که لازمه اجرای موفق چارچوب آگاهی و مشارکت ذی‌نفعان است؛

* در سطح فرایند مدیریت ریسک نیز مشارکت ذی‌نفعان می‌تواند با الف) ارتباطات (ارتقای آگاهی و درک ذی‌نفعان از ریسک) مشورت با ذی‌نفعان خارجی و داخلی (دریافت بازخورد و اطلاعات) در تمام مراحل فرایند مدیریت ریسک؛ ب) در نظر گرفتن ادراک، ارزش‌ها، دغدغه‌های ذی‌نفعان در مورد مشخص کردن قلمرو خارجی و داخلی سازمان؛ ج) مشخص کردن اینکه نظرات ذی‌نفعان چگونه در تعریف معیارهای در نظر گرفته می‌شود؛ د) استفاده از دیدگاه ذی‌نفعان در ارزشیابی ریسک؛ ه) در درمان ریسک باید گسترده‌تر از ملاحظات صرف اقتصادی باشد و تعهدات داوطلبانه و دیدگاه‌ها، ارزش‌ها، ادراکات و مشارکت احتمالی ذی‌نفعان را هم در نظر بگیرد؛ ط) خطر باقی‌مانده پس از درمان ریسک به اطلاع ذی‌نفعان برسد؛ ی) برنامه‌های درمانی باید با مشورت با

ذی‌نفعان مرتبط در برنامه‌ها و فرایندهای مدیریت سازمان ادغام شوند و ک) مستندسازی و گزارش موارد متعددی از جمله کمک به تعامل با ذی‌نفعان؛

* با اینکه در پیشینه پژوهش مطالعه درخصوص موضوع این مقاله انجام نشده است، اما یافته‌های پژوهش با یافته‌های پژوهش‌های پیشین در حوزه‌های جزئی مشترک هم‌راستا به نظر می‌رسد.

پیشنهادها

آنچه در این پژوهش بررسی شد پاسخ به این پرسش بود که مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت ریسک چگونه می‌تواند به فائق آمدن بر چالش‌های اقتصادی ایران کمک نماید؟ درحقیقت این مهم که بخش بزرگی از چالش‌های اقتصادی ایران ناشی از عدم اطمینان‌های موجود در محیط اقتصادی به‌ویژه وجود تحریم‌های مختلفی که اقتصادی ایران با آن مواجه است مفروض این پژوهش بود و تلاش شد که با استفاده از ادبیات موجود پاسخ این پرسش ارائه شود. درحالی‌که تلاش دیگری هم ضروری است که این مسئله را از نگاه مطالعات اسلامی موردتوجه قرار دهد. در این دیدگاه می‌توان در مورد عدم اطمینان‌ها، ریسک چگونگی مدیریت آنها و نیز استفاده از مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت ریسک به‌ویژه کمک آن به عبور از مشکلات اقتصادی بهره‌گرفت. از مباحث بنیادینی مانند مدلول این آیه «الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» (رعد، ۲۸)؛ «آنها کسانی هستند که ایمان آورده‌اند و دل‌هایشان به یاد خدا مطمئن (و آرام) است؛ آگاه باشید، تنها با یاد خدا دل‌ها آرامش می‌یابد!» تا ارائه چارچوب مدیریت ریسک و...

درعین‌حال، مشخص شد که مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت ریسک در قالبی یکپارچه و در سه سطح اصول، چارچوب و فرایند می‌تواند به رفع تنگناهای اقتصادی و توانمندی برای فائق آمدن بر چالش‌های این حوزه کمک نماید و این مهم توجه کافی و بایسته سیاست‌گذاران و مدیران اقتصادی ایران را می‌طلبد که برای فائق آمدن به مشکلات اقتصادی ناشی از عدم اطمینان‌ها در قالب چهار یافته که در قسمت دوم یافته بیان شده است مدیریت ریسک یکپارچه‌ای را ارائه نمایند.

تشکر

این مقاله بخشی از فصل دوم پژوهشی با نام مسائل اخلاقی ریسک و تأثیر آن بر مدیریت است که با حمایت پژوهشگاه حوزه و دانشگاه انجام شده است.

منابع

۱. آزاد، محمد و محمدرضا رجبزاده (۱۳۹۸). مدیریت ریسک در دیدگاه اسلام؛ ضرورت‌ها و کاربردها. نشریه اقتصاد و بانکداری اسلامی، ۸(۲۶)، ۲۳۱-۲۵۷.
۲. ایزو ۳۱۰۰۰. سال ۲۰۱۸. برخط.
۳. بد، مهدیه (۱۳۸۸). مطالعه تطبیقی دوره کارشناسی ارشد رشته مدیریت شهری در ایران با دیگر کشورها و طراحی دوره دکتری این رشته. به راهنمایی حسن عابد جعفری. دانشگاه تهران.
۴. پورعزت، علی اصغر (۱۴۰۰). تحلیل مبانی منطقی طراحی سیستم‌های خط‌مشی‌گذاری معطوف به عدالت: مقایسه آموزه‌های نهج‌البلاغه و برخی از مکاتب فلسفی سیاسی. پژوهش‌های مدیریت در ایران، ۱۰(۴)، ۱۷۱-۴۲.
۵. پورعزت، علی اصغر، حوریه باغستانی برزکی و مهران نجاتی آجی بیشه (۱۳۸۶). الگوی منطقی منشور حقوق شهروندی بر پایه بررسی تطبیقی اسناد موجود. رفاه اجتماعی، ۷(۲۶)، ۱۳۱-۱۶۰.
۶. خدای‌پور، احمد و رامین محرومی (۱۳۹۴). مدیریت ریسک سازمانی، عوامل تعیین‌کننده و ارزش اجرای آن. حسابداری و منافع اجتماعی، ۵(۳)، ۱۵-۳۰.
۷. دانایی‌فرد، حسن، عادل آذر و سید مهدی الوانی (۱۳۹۴). روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع. تهران: صفار.
۸. سرآبادانی، غلامرضا (۱۳۹۳). ریسک، مفهوم و کاربردهای آن در اقتصاد اسلامی. مجله اقتصادی، ۱۴(۹ و ۱۰)، ۵-۱۴.
۹. شیخزادگان خیاوی، علیرضا، حمیدرضا عباسیان جهرمی و مهدی روانشادانیا (۱۴۰۲). ارزیابی شبکه ذینفعان پروژه‌های عمرانی به‌منظور سنجش قابلیت آنها در مدیریت ادعا با استفاده از آنالیز شبکه‌های اجتماعی. نشریه مهندسی عمران امیرکبیر، ۵۵(۱۰)، ۱۹۵۷-۱۹۸۰.
۱۰. فاطمه، دادبه (۱۳۹۸). نگاهی بر چارچوب مدیریت ریسک واحد اقتصادی. تهران: ادیبان روز.

۱۱. سازمان استاندارد ایران، مدیریت ریسک، اصول و رهنمودها. استاندارد ملی ایران. شماره ۱۳۲۴۵. برخط.
۱۲. موحدینا، معصومه، و عبدالله توکلی (۱۴۰۱). مسائل اخلاقی ریسک و تأثیر آن بر مدیریت. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۱۳. مهرداد، مصیبی، سید مهدی جلالی، حسن حسینی و رضا رستمی (۱۳۹۹). مروری بر رابطه بین مدیریت ذینفعان و مدیریت ریسک در پروژه‌های عمرانی. ۲۰، ۱۴۳-۱۵۴.
۱۴. هیبتی، فرشاد و موسی احمدی (۱۳۹۲). مدیریت ریسک در مشارکت‌های عمومی خصوصی پروژه‌های زیرساختی. ششمین کنفرانس توسعه نظام مالی در ایران. دانشگاه صنعتی شریف.
15. "Glossary" (PDF). Society for Risk Analysis. Retrieved 13 April 2020.
16. "Risk". Oxford English Dictionary (Online Ed).
17. "Risk". Cambridge Dictionary.
18. "Risk". The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2018 Edition). Edward N. Zalta (ed.)
19. "Risk." Oxford English Dictionary (Online Ed.). Oxford University Press.
20. Blount. Thomas. Glossographia or a dictionary interpreting all such hard words of whatsoever language now used in our refined English tongue. London:1661.
21. British Standard Risk management – Guidelines
22. Daniels. Norman (2020) . Reflective Equilibrium. The Stanford Encyclopedia of Philosophy.
23. Fleming. R. R; Robins (2004). Rosemary. Managing Risk Ethically.
24. Hansson. Sven Ove (1996). Decision Making Under Great Uncertainty. No. 26.
25. Hansson. Sven Ove (1989). Dimensions of Risk; Dimensions of Risk: Risk Analysis. No. 9 (1).
26. Hansson. Sven Ove (2013). The Ethics of Risk: Ethical Analysis in an Uncertain World; Palgrave Macmillan.
27. ISO 31000. 2009
28. ISO 31000. 2009: Risk management. Principles and guidelines
29. ISO 31000: 2018 Risk Management –" Guidelines
30. ISO Guide 73: 2009

31. Kaplan. S. Garrick. B.J (1981). On the Quantitative Definition of Risk; Risk Analysis. 1 (1). 11–27.
32. Moller Niklas (2011). The Concepts of Risk and Safety. in: Handbook of risk theory: epistemology. decision theory. ethics and social implications of risk; Springer.
33. Online: BS ISO 31000: (2018), British Standard Risk management – Guidelines
34. Roeser Sabine. Hillerbrand. R. S. Peterson Martin (2011). Handbook of risk theory: epistemology. decision theory, ethics and social implications of risk. Springer.
35. Roeser Sabine (2011). Moral Emotions as Guide to Acceptable Risk. in: Handbook of risk theory: epistemology. decision theory, ethics and social implications of risk. Springer.
36. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2018 Edition). Edward N. Zalta (ed.)
37. ZHANG, Y. & WILDEMUTH, B. M. (2009). Qualitative analysis of content. In B. Wildemuth (Ed.). Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library Science (308-319). Westport, CT: Libraries Unlimited.